کورتە وەڵام/٤ مشتومڕێکی زمانەوانی

کامیل ژیر

دوای بڵاوبونەوەی بابەتی (دیوان٤/پیتگەلی نامۆ) ، بەئەرێنی و نەرێنی کاردانەوەی لێکەوتەوە. زۆرینە، لایەنگری ئەوەبون کە پیتەکانی (ح،ع،ق) بەزمانی کوردی نامۆن و تاکوتەراش رای جیاوازیان هەبو بەوەی ئەو پیتانە:

١-سریانین نەک ئەرەبی.

٢-لەگەڵ کوردیدا ئەگونجێن.

٣-تازە تێکەڵ بەزمانەکەمانبون و لەسەریان راهاتوین و باپیرانمان بەکاریانهێناوە. کەڵک لەزمانیتر وەرگرین.

لەوەڵامدا، ئەڵێم:

١-ئەرەبیبن یاسریانی یاهەر زمانێکیتر، نامۆن بەزمانی کوردی. هیچکام لە زمانە ئاری و ئەوروپییەکان، کەکوردییش یەکێکە لەو زمانانە، ئەو ٣پیتەیان تیانییە.

٢-لەگەڵ کوردیدا نەگونجاون. بەڵکو لەئەنجامی داگیرکردنی کوردستاندا لەلایەن ئەرەبەوە بەناوی ئیسلامەوە، سەپێنراون. کاراکتەری سەپاندنەکەش، مەلای مزگەوتەکانبون. ئەو مەلایانە موچەخۆری ئەرەببون. بۆ رازیکردنی دڵی ئەرەب و ماستاوکردن، ناوی زوربەی منداڵانی کوردیان کرد بەئەرەبی، زور وشەی کوردییان ئەرەبان، وشەگەلێکی ئەرەبیشیان هاویشتە ناو زمازنەکەمان (لەگەڵ رێزم بۆ ئەو مەلا دەگمەنانەی سەنگ و گیانی کوردایەتیی خۆیان پاراست). لەکاردانەوەدا، خەڵکە بێدەسەڵاتەکە هەر ئەوەندەیان بۆکرا سەروگوێلاکی ئەو ناو و وشانە بشکێنن بەمجۆرە:

مصطفی یان کرد بە: مستەفا یا مچە - عمر بە هۆمەر – فتاح بە فەتە – صالح بە سالە – علی بە ئەلە – محمود بە خولە – رابعە بە رابە – عائشە بە ئایشێ - فاطمە بە فاتە...تادوایی.

بەڵگەیەکیتر بۆ نامۆیی ئەو پیتانە:- کەلە چلەکانی چەرخی رابوردووەوە، لەلایەن پێنوسە ئازادەکانەوە، ناوی کوردی گەڕێنرایەوە بۆ منداڵی کورد، وەک ئازاد، بارام، جیهان، سۆران، شێرکۆ،فەرهاد، نەوزاد، هیوا، ئاڵا، پەری، تەلار، جوان، سروە، شەونم، گۆنا، هێڤی و هەرچی ناویتری کوردی هەیە، نابینین یەکێک لە پیتەکانی (ح،ع،ق)یان تیابێ. هەروەها وشەو زاراوە نوێکان وەک: ئاسۆیی لەجیاتی افقی، ئاسایی: اعتیادی، بەروار: تاریخ، خوێندکار: طلبە، ستونی: عمودی، کۆ:جمع، چوارگۆشە: مربع، لاکێشە: مستطیل، گۆشە: زاویە، هاوتەریب: موازی، هاوکێشە: معادلە...تاد لە هیچکام لەو زاراوە نوێیانەدا پیتەکانی (ح،ع،ق) نابینرێن. خۆئەگەر کورد راهاتوبوایە لەسەر ئەو سێ پیتە، ئەبوایە

هەندێ لەو ناو و زاراوە نوێیانە، لەو پیتانەیان تیابوایە. کەتیایانا نیە، ئەوە بەڵگەیە بۆ نەگونجانیان لەگەڵ زمانی کوردی.

٣-ئەوە چ بیانویەکە بڵێین (ئەو پیتانە تازە تێکەڵ بەزمانەکەمان بون و باپیرانمان بەکاریانهێناون و لەسەریان راهاتوین!) جائەگەر وابێ! ئەبێ واز لە خەباتی رزگاری و سەربەخۆیی بێنین چونکە تازە تێکەڵ ئەرەب و تورک و فارس بوین و ئێمەو باپیرانمان لەسەر ژێردەستەیی و کۆیلەیەتی راهاتوین!! کەڵکوەرگرتنیش لەزمانیتر، ئەوەنیە زمانەکەی خۆمان لەناسکی و رەوانی بخەین و بەهەندێ پیت و وشەی نامۆ، زبرو ناشیرینیکەین .

راستە بەنەهێشتنی ئەو پیتانە، سەرەتا توشی هەندێ سەرسوڕمان ئەبین. بۆنمونە، ئەگەر قوڕ بکەین بە کوڕ، وەک گرفتێک دێتەپێش چاو. بەڵام ئەوە کاتی ئەبێ و دوایی پێی رادێین. کە وتمان ئازاد کوڕی نەوزادە، کوڕ، واتا (ابن). لەم رستەیەدا: پێڵاوەکەی ئازاد کوڕاویبو، کوڕ، واتا (طین) .ئەگەر بە کەرێکمانوت کوڕ، کوڕ، واتا (وەرە). وشەی (کووڕ)یشمان هەیە (احدب) ئەمەیان ئەبێ بە ٢ واو بنوسرێ. بێجگە لە کووڕ و چوون، یائەگەر هی تر هەبێ لەوجۆرە، پێویستنیە بۆ هیچ وشەیەک ٢ واو بەکاربێنین، چونکە ١ واو و ٢ واو وەکیەک ئەخوێنرێنەوە. بۆیە چوون(ذهاب) بە ٢ واو ئەنوسرێ بۆئەوەی لە چون(مثل) جیابکرێتەوە. ئنجا لەهەمو زمانێکدا چەندین وشە هەیە کە زیاتر لەواتایەکی هەیەو گرفتیشنیە، وشە بەپێی جێگە، ئەزانرێ مەبەست کام واتایە. بۆ نمونە وشەی (ریچ)ی ئنگلیزی بە سپێڵی (ئاڕ ئی ئەی سی ئێچ) ئەم واتایانە ئەگەیەنێ: گەیشتن،درێژکردن، پێدان، جوڵان، پەرۆش، سوێبونەوە. هەروەها ریچ بە سپێڵی (ئاڕ ئای سی ئێچ) کە هەمان دەنگی هەیە، ئەم واتایانەی هەیە: دەوڵەمەن، پڕ، گرانبەها، کەشخە، جوان، چەور، پڕتام، بۆندار، خۆش، پێکەنیناوی. لەکوردیشدا بۆنمونە (بەر) ١٩ واتای هەیە (بروانە فەرهەنگی ئەستێرە گەشە- فازیل نیزامەدین چاپی ٢٠٠٣ ل ٥٩).

نەتەوەی تورکیش، دوای شەپۆلی ئەرەب، زمانەکەیان پڕبو لەو پیتە نامۆیانە، بەڵام ئەوان چونکە هوشیاریی نەتەوەییان لەئێمە زیاترەو خاوەنی دەوڵەتی خۆیانن، بەپەیڕەوکردنی پیتی لاتینی، بەسەر ئەو گرفت و سەرسوڕمانانەدا زاڵبون و کەسیشیان بروبیانویان نەهێنایەوە بۆ مانەوەی ئەو پیتانە لەزمانەکەیاندا. هەروەها چونکە فارس خاوەنی دەوڵەتی خۆیەتی، هیچ دەربەستنیە زمانەکەیان پیت و وشەی ئەرەبیی تێکەوێ، هەرچەندە ئەڵێن ئەو پیت و وشانە هی خۆیانن و ئەرەب لەوانی وەرگرتوە!!

ئەم پێداگرییەی من لەوەوە هاتوە کە ئێمەی کورد تەنیا زمانەکەو هەستە هاوبەشەکەمان ماوە وەک دو کۆڵەکەی راگری نەتەوایەتیمان. نەدەوڵەتمان هەیە، نە ئابوریی هاوبەش، نە خاکێکی هاوبەش کەلەژێر دەسەلاتی کورد خۆیابێ. بۆیە زۆر پێویستە پارێزگاریی خاوێنیی ئەو دو کۆڵەکەیە بکەین و هەمیشە بژاریانکەین لەهەر خڵتەو خەوشێک. ئەم ئەرکەش ئەکەوێتە ئەستۆی پێنوسە نەتەوەیی و نیشتمانییەکان، با هەر یەکەو لای خۆمانەوە دەسبەکاربین، ئەگینا نابێ بەتەمای دەسلاتێکی بێگانە یا گەندەڵبین!. من لەم سەکۆیەوە داوا لە هۆکارەکانی راگەیاندن و هاورێیانی فەیسبوک و مامۆستای خوێندنگەکان ئەکەم، وەک ئەرکێکی نیشتمانی و کوردایەتی،دەسبەکاربن بۆگۆڕینی: حێ بە هێ، عەین بە ئەلف، قاف بە کاف، هەندێجاریش بە(خ) بەتایبەتی لە هەندێ وشەی کوردیی ئەرەبێنراودا وەک: نقش، منقوش، نقشبندی کە خۆیان نەخش، نەخشێنراو، نەخشبەندیبون. نەخشبەندیش ئەگەڕێتەوە بۆ پیاوە ئاینییە زەردەشتییەکان لەسەردەمی ئومەری کوڕی خەتابدا کاتێ لەشکری ئەرەبی بەناوی ئیسلامەوە نارده سەر کوردستان، جگە لەکاولکاری و کۆمەڵکوژیی کورد، بە ئافرەت و منداڵی سەر بێشکەشەوە، هەمو پەرتوک و پەڕاوە پیرۆزەکانی ئاینی زەردەشتیشیان سوتان!.ئەوەش وایکرد هەندێ لە پیاوە ئاینییەکانی زەردەشتی، بەتایبەتی موغ و مۆبەدەکان، نوسراوەکانیان لەسەر جەستەی خۆیان بنەخشێنن (بنوسن) بۆئەوەی بیرنەچنەوەو دایانە شاخ و کێوەکان. بەهادین و مەولانا خالیدیش، ناو و رێبازی نەخشبەندییان لەوەوە وەرگرتوە.

بیرمان نەچێ، ئەم دیدو بۆچونانەی من، سەرەتا بۆ زمانی فەرمی و نوسینی وێژەییە، نەک بۆ شێوەزاری بازاڕ کە ئەشێ ئەم دەستورە وردەوردەو بەرەبەرە لەو شێوەزارەشدا جێی خۆی بکاتەوە.